

DUKE (EDWARD KENNEDY) ELLINGTON

29. 4. 1899 - 24. 5. 1974

„Nepřeji si nic víc, než svobodně vyjádřit, co prožívám, a navázat kontakt s posluchači,“ jsou slova Duke Ellingtona, skladatele, kapelníka a klavíristy, který se stal podobně jako Louis Armstrong symbolem jazzu.

Duke Ellington se narodil 29. dubna 1899 ve Washingtonu, shodou okolností jediném americkém větším městě s převažujícím počtem barevných obyvatel. Jeho rodina patřila ke konzervativní černošské třídě, vychovávané ještě v duchu puritánských viktoriánských tradic. Otec byl komorníkem v Bílém domě, později pracoval jako mistr v tiskárně ministerstva námořnictva. Syn, pojmenovaný Edward Kennedy, vyrůstal jako zbožňovaný jedináček (sestra Ruth se narodila o 16 let později), byl všeobecně obdivovaný, vybraně oblékaný a pro své kultivované vystupování získal již v chlapeckých letech přezdívku Duke („vévoda“), která mu zůstala po celý život.

Otec chtěl vychovat ze syna umělce, a tak jej nechal učit v sedmi letech na klavír. Protože Duke měl také výtvarný talent a vydělával si malováním plakátů a nápisů, získal posléze stipendium Společnosti pro povznesení černošského lidu (NAACP), aby mohl studovat vyšší uměleckou školu. Hudební zájem však převážil a Duke studium opustil.

Vydělal si brzy dost peněz a mohl se již v 19 letech oženit. V roce 1918 se mu narodil syn Mercer, se kterým se více sblížil až v době jeho dospělosti, kdy se syn stal členem jeho orchestru. Manželský vztah ustoupil hudební kariéře.

Jako klavírista byl Ellington silně ovlivněn ragtimem. Uctívaným městem hudebního života byl New York, který přitahoval mladé hudebníky ze všech koutů Ameriky. Ve dvacátých letech začal prudký rozkvět zábavního průmyslu. V New Yorku sídlila většina gramofonových společností a byla tu i řada nových rozhlasových stanic. Především v Harlemu rozkvétala černošská poezie, výtvarné umění, hudba i literatura. Bílá inteligence se tehdy domnívala, že černá rasa má lepší klíč k duchovní stránce života než bělošský materialismus. Noční kluby v Harlemu zažívaly konjunkturu a přitahovaly bílé publikum. Sepětí s Harlemem a životem jeho černošských obyvatel tvoří osu Ellingtonova díla.

První návštěva Duke Ellingona v New Yorku v roce 1922 byla neúspěšná. O rok později se do města přestěhoval a spolu s přáteli obcházel noční podniky i soukromé večírky. Roku 1924 převzal vedení tanečního orchestru, který si říkal The Washingtonians. V letech 1923 - 1927 působila tato skupina v Kentucky Clubu. Byl otevřen celou noc a navštěvovaly ho velké hvězdy a hudebníci z Broadwaye, kteří se tu scházeli po představeních. Tady se stal Ellingtonův orchestr známým a postupně získal originální a neopakovatelný zvuk. Svůj vliv na tuto skutečnost měla řada vynikajících hráčů, kteří byli výraznými muzikantskými osobnostmi a v různých obdobích vytvářeli jeho orchestr. Byli spoluautory, někdy spolutvůrci nebo inspirátory a dovršiteli Ellingtonových skladeb. Dávali k dispozici své jedinečné umění po dobu padesáti let existence Ellingtonova orchestru, a přestože se v orchestru vystřídala celá řada hudebníků, vykazovalo jádro orchestru velkou soudržnost a mnozí se po krátkých či delších peripetiích vraceli zpět.

Zvuk orchestru upoutal pozornost nakladatele a manažera Irvina Millse, který od roku 1927 začal s orchestrem spolupracovat a získal pro Ellingtona četné kontakty, především s nahrávacími firmami. V té době se orchestr dostal na výsluní jazzového světa. V New Yorku natočil asi 200 nahrávek, některé ve stylu „jungle“ (styl džungle), který byl jednou z nejvýraznějších Ellingtonových kreačí s dusítky žesťových nástrojů. Pestrá instrumentální barevnost korespondovala s životními pocity černochů, kteří se dívají kolem sebe bez iluzí, ale pijí život plnými doušky a prožívají jej se vzácnou spontánností. Klasickými ukázkami jungle stylu z období 1926 - 1928 jsou mistrovské nahrávky skladeb *Black and Tan Fantasy*, *Creole Love Call* a *East St. Louis Toodle - Oo*. Ellington v nich poprvé využil s úspěchem metody, kterou uplatňoval v průběhu celé své umělecké dráhy. Využíval optimálního spojení svého melodického nadání a výjimečných aranžérských schopností s individuální kvalitou jednotlivých sólistů orchestru a jejich improvizčních schopností. Velký důraz kladl přitom na afroamerické kořeny a tradice hudby. Z orchestru se stal jeden z nejuznávanějších souborů.

V roce 1927 získal Ellington angažmá v prestižním Cotton Clubu, kde působil až do roku 1932. Cotton Club byl výkladní skříň harlemského nočního života pro zvědavé bílé návštěvníky. Pro klubový program tanečních a varietních čísel tvořil Ellington jednu skladbu za druhou. V některých skladbách rozšířil paletu o melancholicky zasněnou melodiku skladeb, světovou popularitu získal skladbou *Mood Indigo* (1930) nebo *Solitude*.

Po odchodu z Cotton Clubu začal Duke Ellington experimentovat s kompozicí. Snažil se překonat obvyklou tříminutovou délku skladeb, příkladem je známá *Creole Rhapsody*, šestiminutová skladba, která byla nahrána na obou stranách standardní desky. V průběhu 30. let si Ellington utvrdil svoje vůdčí postavení mezi černošskými orchestry, a to i navzdory početné konkurenci. Zásahu na tom měl jednak původní repertoár, jednak vynikající sólisté, kteří propůjčovali orchestru nezaměnitelný zvuk. Mezi vrcholné skladby, které se staly trvalou součástí jazzového repertoáru, patří *Sophisticated Lady*, *Reminiscing In Tempo*, *In A Sentimental Mood*, *Caravan* nebo *Crescendo And Diminuendo in Blue*.

Období mezi léty 1932 - 1942 patří k nejplodnějším v Ellingtonově životě. Bylo ve znamení velké tvůrčí aktivity, početných nahrávek i období rozsáhlých zájezdů. Orchester podnikl četné cesty po USA, v letech 1933 a 1939 navštívil Evropu. Ta přijala jazzovou hudbu s nezvyklým zájmem. Významným přínosem pro orchestr byl B. Strayhorn, který působil v orchestru jako asistent, druhý dirigent, příležitostně i jako klavírista a především jako spoluautor četných skladeb téměř celých třicet let.

V kompozici pokračoval Ellington vedle krátkých skladeb v práci na rozsáhlejších skladbách., která vyvrcholila sérií koncertů v Carnegie Hall. Zde uvedl v roce 1943 svou rozsáhlou koncertní suitu *Black, Brown and Beige (Černí, hnědí a snědí)*, která je historií amerických černošů. Rozsáhlejší několikadílné celky, které označoval jako suita, patří do skladeb koncertantního stylu jako *Liberian Suite*, symfonická báseň *Harlem* (1951) nebo *New Orleans Suite* (1970). V posledním období svého života psal Ellington také duchovní hudbu, kterou představuje trojice duchovních skladeb oratorního typu *Concert of Sacred Music* .

Během svého života procestoval Duke Ellington téměř celý svět: Evropu, Dálný i Střední východ, Japonsko, Austrálii, Střední a Jižní Ameriku. V roce 1969 koncertoval v Praze. Dostalo se mu četných uznání, 16 univerzit udělilo Ellingtonovi čestné doktoráty, byl nositelem nejvyššího amerického občanského vyznamenání, prezidentské Medaile Svobody, byl členem Královské švédské hudební akademie.

Když Duke Ellington zemřel 24. května 1974 v New Yorku na rakovinu, zemřela velká jazzová osobnost a legenda. Vedl svůj orchestr až do smrti, kdy jej převzal jeho syn Mercer Ellington. Celkově se odhaduje, že Ellington byl autorem asi 2000 skladeb včetně několika černošských muzikálů, scénických hudeb i hudby k filmům, např. *Anatomy Of A Murder* (1959).

Svým dílem Duke Ellington dokázal, co znamená jazzový skladatel: tvůrce, který dovede vlastní představu zformovat do jedinečného tvaru ne na papíře, ale prostřednictvím svého orchestru, svých sólistů a jejich neopakovatelného improvizčního umění. Ve svém díle ve velkém předstihu vytvářel skladby, které čerpaly z kořenů jazzové i tzv. vážné hudby. Jeho hudba je symbolem jazzu, především ztělesněním uměleckých tendencí této hudby.